

Judita Zidar, Jernej Gašperin

Anja Rošker

OTROK KOT ZDRAVILO PROTI OSAMLJENOSTI

Ko se dvaindvajsetletni Michel, sin Georges in Yvonne, končno opogumi prestopiti domači prag, da bi užival v ljubezni z nekaj let starejšo Madeleine, v kaotičnem brlogu disfunkcionalne družine napoči vojna s strašnimi starši. Posesivna mati, ki se svojega edinca nepredušno oklepa vse od njegovega rojstva in z njim tako rekoč »varak« moža, se želi na vsak način znebiti svoje ženske tekmice. Osamljeni oče, ki si krajša čas z izumljanjem neuporabnega orožja, si je v ljubosumnosti na sina poiskal mlajšo ljubico, pri kateri išče nežnosti, ki mu jih žena odreka. A (ne)srečno naključje poskrbi, da sta očetova ljubica in sinova izbranka ena in ista ženska, Madeleine. V ta kaos poskuša vnesti red Michelova teta Léo, Yvonnina sestra in nekdanja Georgesova zaročenka, ki zaradi neusahljive ljubezni do Georges in skuša poskrbeti za njegovo družino tako po finančni kot vzgojni plati. »Nič čudnega, če pa smo zmešani norci, cigani, odfrkljana družina, ki živi v cirkusu ...« pravi Yvonne o svojem domu, čeprav se ji njena družina v resnici ne zdi nora, temveč samo zelo posebna. Posesivna mati, zavrženi oče, nesamostojni sin in obupana, redoljubna teta so v času pred vzponom individualizma in potrošništva, ko je bila družina še na videz fiksna tvorba, morda res predstavljali nekoliko nenavaden družbeni konstrukt. Kako pa se kaže disfunkcionalna četverica v očeh sodobne družbe, ki postavlja imeti pred biti? A so takšni medosebni odnosi še zmeraj nenavadni?

Logika poznega kapitalizma, ki potrošnika nagovarja k čezmernemu nakupovanju, da bi ublažil tesnobo in se s svojim imetjem napravil za edinstvenega posameznika, je prevzela vajeti tudi v območju ljubezni in partnerstva. Potrošniška miselnost, katere vodilo lahko označimo z besedami »sem, kar imam«, je ljubljeno osebo spremenila

v ljubezenski objekt, ki ga ima posameznik v lasti, saj je v takšnem »konceptu ljubezni in zakona [...] glavni poudarek na tem, da človek najde zavetje pred sicer neznosnim občutkom osamljenosti«.¹ Popredmeteni odnosi, ki so postali zgolj zatočišče pred samoto in sredstvo za doseg individualnih ciljev, so dajanje zamenjali s prilaščanjem, zaradi česar je ljubezen, kot piše italijanski filozof Umberto Galimberti, »postala v naši dobi [...] bolj kot kdajkoli *pogoj* za samouresničitev, hkrati pa sama neuresničljiva, kajti v ljubezenskem odnosu ne iščemo drugega, temveč preko drugega samouresničitev«.² Takšna na egoizmu zasnovana oblika ljubezni, ki onemogoča vzajemno predanost med dvema odraslima osebam, je razrahljala partnerske vezi, a zato v nekaterih primerih učvrstila vez med staršem in otrokom, saj si je lažje prilaščati še ne samostojnega odraščajočega posameznika kakor pa odraslega individua z možnostjo svobodne izbire. Strah pred osamljenostjo se je tako izrodil v fenomen posesivnih mater, ki si domišljajo, da imajo neskončno pravico do prilaščanja svojih otrok, ker je njihovo življenje vzklilo znotraj njihovih maternic. Takšnega prepričanja je tudi Yvonne, ki želi Michela obdržati pod svojim okriljem za vsako ceno, saj verjame, da ji sad njenega telesa za zmeraj pripada: »A me, mame, pa svojih otrok nimamo pod kožo? Ali oni nas? Nosila sem ga v trebuhu in ga potem iztislila ven, draga moja. To so stvari, o katerih se tebi niti sanja ne,« prigovarja Yvonne svoji sestri Léo, ko ji ta skuša dopovedati, da je Michel dovolj star za življenje v partnerski skupnosti z žensko po svojem izboru. Yvonnina sebična ljubezen do sina, ki je njeno zakonsko življenje zaznamovala z odtujenostjo, spominja na primer Nadye Suleman, ameriške matere štirinajstih otrok, ki je leta 2008 javnost šokirala z rojstvom osmerčkov. Vsi njeni otroci so bili spočeti z umetno oploditvijo, darovalec sperme in njen takratni partner pa je bil pripravljen postati oče vsem štirinajstim otrokom, toda Nadya Suleman kljub temu v poroko z njim ni privolila, kot pojasnjuje njena mati: »Imel jo je rad in se je hotel z njo poročiti. Nadya pa je hotela imeti otroke zase.«³ Posesivne matere z nenasitno željo po materinstvu ali nezmožnostjo ločiti se od svojih odraslih otrok slednjih ne dojemajo kot samostojnih individuov, temveč kot pripomočke za uresničitev osebnih ciljev, kakor ugotavlja Renata Salecl: »Otroka imajo lahko za objekt, ki jih naredi popolne, ali objekt, ki bo izpolnil koga drugega – na primer njenega partnerja ali celo starše.«⁴ Tako Yvonne kot Nadya Suleman imata otroke za sredstvo lastne izpolnitve, saj se zavoljo ukvarjanja z njimi odrekata partnerskemu razmerju. Osrečuje ju predanost imetju, ki je samo njuno in ga nista pripravljene z nikomer deliti. Nadya Suleman si z velikim številom otrok izpolnjuje željo po veliki družini, saj je odraščala kot edinka. Yvonne ima Michela za objekt, ki bo pregnal njen strah pred osamljenostjo, saj je prepričana, da je bitje, rojeno iz njenega telesa, brezpogojno njeno in je ne bo nikoli zapustilo. Michel tako postane zgolj potrošna dobrina v rokah egoistične matere, ki sina izrablja za svoje individualno samouresničevanje. Takšna oblika starševstva, ki zadovoljevanje lastnih potreb postavlja pred dajanje,

¹ Fromm, Erich. *Umetnost ljubezni in življenja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006, str. 69.

² Galimberti, Umberto. *O ljubezni*. Ljubljana: Modrijan, 2016, str. 11.

³ Navedeno po Salecl, Renata. *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2017, str. 158.

⁴ Prav tam, str. 161.

pa se prav zaradi prilaščanja objektov v ljubezenskem razmerju sklada z logiko poznega kapitalizma, ki kakovost bivanja enači s količino imetja.

Toda Yvonnina posesivna ljubezen, ki otroka degradira v lastniški objekt, starševski egoizem skriva za masko brezpogojne materinske ljubezni, saj obupana mati poskuša Georgesa in Léo prepričati, da je vse, kar počne, zgolj bitka za Michelovo dobro. »Govorim, kar mislim. Govorim, kot je naravno. Mama sem, ki svojemu sinu celi rane,« opravičuje Yvonne svoja dejanja. Posesivna mati zagotavlja, da bi Michelovo razmerje z Madeleine z veseljem podprla, če bi slednja bila dostojna ženska, poudarja, da je sama sinova najboljša prijateljica, pred spanjem ga pokriva in objema ter ga vpisuje predvsem v tečaje, ki se jih udeležujejo samo moški. Yvonne tako zelo dobro poskrbi, da je edina ženska v Michelovem življenju, s svojimi vzgojnimi ukrepi preprečuje, da bi sin dobil priložnost vzljubiti drugo žensko. Yvonnino vedenje se po namenu sklada s početjem Elizabeth H., paranoidne matere, ki je sina Dannyja do njegovega petega leta starosti hranila samo s svojim mlekom, da bi ga priklenila nase. Renata Salecl o primeru Elizabeth H. piše, da gre za mater, ki jo preplavlja strah pred osamljenostjo, zaradi česar za sina skrbi na način, ki otrokovo življenje napravlja za odvisno od nje in zato njegov vir preživetja omejuje na svoje telesne tekočine. Dannyjevo zdravstveno stanje je seveda bilo slabo, večino otroštva je prebil pri zdravnikih, a je nekako uspel preživeti, ker je doma na skrivaj jedel tudi drugo hrano. Elizabeth H. pa je medtem igrala zaskrbljeno mater in se vživljala v vlogo rešiteljice svojega bolehnega otroka. Dejanja Yvonne in Elizabeth H. dokazujejo, da »[m]aterina tesnoba, ki se na prvi pogled kaže kot skrb za otrokovo dobrobit, izhaja iz njene nezmožnosti, da bi se ločila od otroka.«⁵ Otroci so tako za Yvonne in Elizabeth H. predvsem zdravilo proti tesnobi. Bitji, ki sta nastali v njenem telesu, bosta tudi po rojstvu napajali življenje iz njune prisotnosti, saj tesnobni materi zagotovila o brezpogojni navezanosti ne moreta dobiti od nekoga, ki je odraščal neodvisno od njiju in je zmožen preživeti brez ugodnosti, ki jih nudi njuno skrbniško zavetje. Michel in Danny zato učinkujeta kot tableta, ki zdravi strah pred osamljenostjo njunih sebičnih mater.

Posesivne matere s svojimi dejanji pravzaprav skušajo doseči, da njihovi sinovi ne bi nikoli preboleli Ojdipovega kompleksa – če ustvarijo ustrezne okoliščine in poskrbijo, da ima otrok čim manj stika z zunanjim svetom, jim bo sinovo fiksacijo nase, značilno za ojdipovsko fazo, najbrž uspelo podaljšati za nedoločen čas. Kot je ugotavljal Freud, prvi objekt poželenja vsakemu majhnemu dečku predstavlja njegova mati, na ta način je v času (podaljšanega) otroštva tudi Michel doživljal svojo mamo Yvonne: »Ko sem bil majhen, sem se hotel poročiti z mamico ... Oči mi je rekel, da sem še premlad. Jaz pa sem mu rekel: Počakal bom, da bom deset let starejši od nje.« Toda vsekakor je treba poudariti, da za Michelovo zakasnelo prebolevanje Ojdipovega kompleksa niso kriva samo Yvonnina dejanja, temveč del odgovornosti za takšno situacijo nosi tudi fantov oče Georges, ki se zaradi predajanja čudnim hobijem pred sinom ni uspel vzpostaviti kot avtoriteta. Freud poudarja, da je za uspešno premaganje ojdipovskega stanja

⁵ Salecl, Renata. *O tesnobi*. Ljubljana: Sophia, 2007, str. 105.

ključna očetovska figura, ki sinu s strogo jasnostjo pojasnjuje razliko med prav in narobe, saj »[v otrokov] jaz introjicirana očetovska ali starševska avtoriteta tvori tu jedro nadjaza, ki prevzame očetovo strogost, perpetuira njegovo prepoved incesta in tako obvaruje jaz pred vrnitvijo libidalne objektne investicije«. ⁶ Vzpon potrošništva in individualizma je povzročil padec nekdanj jasno izoblikovanih avtoritet, saj se sodobni posamezniki v hitenju za lastim užitek in iskanju rešitev za svoje osebne težave izogibajo odgovornosti za dobrobit skupnosti. Tako se tudi Geroges brezpogojno predaja užitku branja fantazijske literature in v svojem delovnem kabinetu strastno izumlja harpuno na kroglo. Osamljeni izumitelj pa ne najde poguma, da bi začel resnično vojno z odtujenim svetom, s skrivanjem za fantazmatskim ščitom spominja na izraelskega vojaka Amija, ki si je ob odhodu v vojno ustvaril fantazmo, da gre odigrati vlogo vojaka v vojnem filmu. Renata Salecl o Amijevega primeru piše, da tesnobo ob ubijanju blaži s pomočjo ustvarjene fantazme, saj s slednjo »prikrije manko tako, da oblikuje scenarij, zgodbo, ki mu da konsistenco. Fantazma mu tudi pomaga prepričati nastop tesnobe, tj. pojavitev grozljivega objekta na mestu manka«. ⁷ Tako se tudi Georges v fantazmatskem plašču Julesa Verna bori zoper svet, v katerem izumira avtoriteta. A osamljeni oče se tragično izgublja v namišljeni vojni, njegov boj je zato neuspešen. Michelu tako prepovedi incesta ne pojasni ustrezno, kot bi bilo od avtoritativnega očeta pričakovati, temveč mu zgolj navrže, da je za poroko še premlad, s čimer mu da upanje, da bo poroka z mamico možna enkrat v prihodnosti. Geroges tako zaradi umanjkanja avtoritete sinu ni zmožen pomagati pri prebolevanju Ojdipovega kompleksa, s čimer tudi svoji ženi dopušča, da v nedogled ohranja svojo odvisnost od zdravila proti osamljenosti.

Nezmožnost zastavljanja jasnih pravil pa se ne nanaša samo na egoizem Michelovih staršev, temveč tudi na finančno nesamostojnost družine, saj tako Yvonne kot Georges nimata nobenih prihodkov. Tako je Michelova teta Léo tista, ki preživlja družino, zaradi česar tudi njena beseda uspe občasno ukrotiti podivjane norce v cirkusu. Yvonnina sestra v kaos vnaša red, zato je ona tista, ki skuje reševalni načrt, ko se izkaže, da je Madeleine Georgesova ljubica in Michelova punca. Léo svetuje Georgesu, kako se znebiti izkoriščevalske ženske, a ko spozna, da Madeleine Michela resnično ljubi, stvar ponovno vzame v svoje roke, da bi popravila povzročeno škodo. Léo tako prevzema vlogo avtoritete, ki ji ostali skušajo ubežati, in zmešani družini pojasnjuje razliko med prav in narobe. A vendar imajo tudi ta z etiko zaznamovana dejanja individualne cilje, saj Léo za sestrično družino skrbi, da bi si ublažila bolečino osamljenosti, ker se ne more sprijazniti z izgubo Georges, ki je bil nekoč njen zaročenec. Vzrok za spoštovanje Léo kot avtoritete pa je predvsem to, da ima denar, sredstvo, ki omogoča prilaščanje, »[k]ajti imeti neko stvar v lasti v resnici pomeni, da se ta ne upira moji volji, da lahko ob njej uveljavim svojo voljo«. ⁸ Georges, Yvonne in Michel upoštevajo Léo kot avtoriteto, ker so od nje odvisni, zaradi svojega finančnega primanjkljaja so

⁶ Freud, Sigmund. *Spisi o seksualnosti*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 115.

⁷ Salecl, Renata. *O tesnobi*. Ljubljana: Sophia, 2007, str. 21–22.

⁸ Simmel, Georg. *Filozofija denarja*. Ljubljana: Študentska založba, 2005, str. 330.

postali njena lastnina. Disfunkcionalna družina se tako z delovanjem v lastno korist vztrajno izogiba odgovornim položajem, kajti »avtoriteta danes sama išče gospodarja, ki bi deloval kot tisti, ki ve«. ⁹ Tisti, ki ve, pa je nazadnje vedno tisti, ki ima denar.

Nazadnje se zdi, da ima cirkuška predstava zmešane družine srečen konec, saj Michel zmaga v bitki s strašnimi starši in vsem manipulacijam navkljub uspe razrešiti Ojdipov kompleks. Nesorazumi med peterico se zgladijo in vse kaže, da bosta Michel in Madeleine končno brezskrbno uživala v ljubezni. Ko se v kaotični hiši končno začne vzpostavljati red, pa navzoče preseneti Yvonnina smrt, saj si je zapuščena mati vbrizgala prevelik odmerek strupa. Yvonne preveč skrbi za lastno udobje, da bi sinu privoščila samostojnost, kajti »[n]ajvečje darilo, ki ga more mati dati svojemu otroku, je dopustiti, da se ta loči od nje, in prenesti to ločitev«. ¹⁰ Yvonne s svojo smrtjo ne odrešuje Michela, temveč sebe in tako še s končanjem lastnega življenja svojim bližnjim zada poslednji egoistični udarec, saj v izpraznjenem svetu ni zmožna preživeti brez svojega zdravila proti osamljenosti. Posesivna mati, zavrženi oče, nesamostojni sin in obupana, redoljubna teta so v očeh sodobne individualizirane družbe vsakdanja povprečna družina, ki je v stremljenju za osebnimi interesi neobčutljiva za blagor bližnjega.

⁹ Salecl, Renata. *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2017, str. 69.

¹⁰ Prav tam, str. 162.